

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Arkadiusza Wojdowskiego pt.
„Działalność socjalna w warunkach politycznych lat 1945 -1989 – skala lokalna na
przykładzie Kopalni „Knurów”, napisanej pod kierunkiem prof. Mariana Mitreği.**

Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski, Katowice 2021, str. 347.

Przedmiotem recenzji jest opracowanie naukowe dotyczące historycznej analizy prowadzonej polityki socjalnej zakładów pracy na przykładzie Kopalni „Knurów”. Temat mieści się w nurcie badań nad socjalnymi funkcjami przedsiębiorstw państwowych po drugiej wojnie światowej, w okresie dominowania w Polsce doktryny komunistycznej i później realnego socjalizmu. W tym sensie praca wnosi do nauki o polityce społecznej liczne walory historycznego poznania w kontekście ukazania zarówno licznych przywilejów, uprawnień i benefitów jakie posiadali pracownicy Kopalni i ich rodziny, jak również szerszego tła realizowanej polityki socjalnej przez państwo w tamtym okresie.

Z formalnego punktu widzenia praca w swojej strukturze składa się ze Wstępu, 7 rozdziałów merytorycznych i Konkluzji zamiast Zakończenia. Poszczególne rozdziały mają zróżnicowaną strukturę – niektóre części pracy są bardziej rozbudowane, inne mniej (np. por. rozdział 3 i rozdział 6), co może rodzić pytania o układ pracy z punktu widzenia całości dysertacji. Całość doktoratu rozpoczyna rozdział 1 - metodologiczny, który wskazuje podstawy zastosowanych metod i technik badawczych. Dowiadujemy się z jego treści o zastosowaniu w trakcie prowadzonej analizy metody *desk research*, kwestionariusza wywiadu, kwestionariusza ankiety. Wyeksponowano tutaj cel pracy wraz z uzasadnieniem i opisem kontekstu prowadzonej analizy, zdefiniowano tezę główną i 8 tez szczegółowych, wyczerpująco opisano konstrukcję i układ pracy. Przyjęte tezy pracy jak i opis konstrukcji dysertacji nie wzbudzają większych zastrzeżeń recenzenta. Autor dysertacji w sposób rzeczowy ukazał główne cele pracy i

jednocześnie precyzyjnie scharakteryzował metody i techniki badawcze, które wykorzystał w procesie analizy.

W rozdziale drugim Autor dysertacji ukazał Knurów jako miasto o tradycjach górniczych i jego specyfikę wraz z charakterystyką sytuacji społecznej, politycznej, partyjnej oraz z punktu widzenia prowadzonej działalności propagandowej w czasach komunizmu i później realnego socjalizmu. Z rozdziału można wiele dowiedzieć się nt. kształtowania polityki społecznej i przemysłowej w tamtym okresie, a także nt. stosowanych form terroru i zastraszania. Specjalne miejsce Autor poświęcił na prezentację wątków dotyczących działalności Komitetu Miejskiego PZPR oraz Komitetu Zakładowego tej partii w KWK Knurów. Wiele opisywanych wątków jest ciekawych z punktu widzenia historycznego, ale także w aspekcie ukazania kontekstów, które miały istotny wpływ na działalność kopalni oraz na postawy górników i społeczności lokalnej.

Rozdział 3 jest znacznie krótszy niż drugi i prezentuje kolejne historyczne wątki związane z rozwojem przemysłu węglowego ze szczególnym ukazaniem Planu Sześcioletniego rozwoju gospodarczego i przemysłowego. Rozdział ten podobnie jak i kolejny powinien być zdaniem recenzenta połączony z rozdziałem 2 i stanowić jednolitą część z nieco innym podziałem struktury podrozdziałów. W tej chwili wiele wątków jest pomieszanych i powtarzających się co jest pewną słabością przyjętej takiej a nie innej struktury i układu pracy. W przypadku chęci wydania dysertacji w formie publikacji należałoby dokonać w rozdziałach 2-4, a może nawet 2-5 pewnych zmian w strukturze, tak aby lepiej ułożyć skądinąd ciekawe poznawczo treści. Należy podkreślić, że zastrzeżenia dotyczące układu i kolejności podrozdziałów nie dezawuuują faktu, że zawartość merytoryczna treści w rozdziałach 2 i 3 jest bardzo ciekawa i istotna dla prowadzonego wywodu i sposobu argumentacji i wnioskowania.

W rozdziale 4 ukazana została społeczność Knurowa wraz z ogólną sytuacją mieszkańców i pracowników kopalni. Autor ukazuje sytuację społeczno-bytową, kulturalną, oświatową i sportową w przedziałach czasowych 1950-1960 oraz 1961 - 1989. Z rozdziału dowiadujemy się o imigracji pracowników do Knurowa, o strukturze

społecznej miasta, o placówkach działających na terenie miasta oraz o inicjatywach i akcjach organizowanych przez partyjny kolektyw. Autor dokonuje podsumowań każdego z podrozdziałów (nazywa to - „Podsumowanie Paragrafu”) co wydaje się być nie do końca stosowne. Wystarczyłoby dokonanie podsumowania całego rozdziału a nie poszczególnych jego części składowych.

W rozdziale 5 Autor dysertacji w trzech podpunktach analizuje Kopalnię Knurów jako zakład stabilnego rozwoju w okresie PRL. Dokonana analiza wskazuje na cele strategiczne w sferze społecznej i gospodarczej, a także ukazuje istotne znaczenie sektora górnictwa węgla kamiennego w gospodarce i polityce przemysłowej PRL. Krótki rozdział kończy charakterystyka zadań strategicznych w odniesieniu do działań produkcyjnych wraz z przedstawieniem perspektyw rozwojowych. Treści rozdziału są interesujące i potwierdzają fakt, że węgiel kamienny i jego wydobycie było najważniejszym elementem zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski w tamtym okresie. Od początku lat 70 XX wieku kopalnie jako zakłady pracy zobowiązane były do inwestycji w infrastrukturę społeczną – sportową, rekreacyjną, zdrowotną i edukacyjną. Kopalnie w tym zakresie często zastępowały niewydolne władze lokalne w inwestycjach społecznych, w usługi społeczne i infrastrukturę lokalną.

Kolejny rozdział - 6 przybliży temat uwarunkowań społecznych po 1945 r. z ukazaniem wielowymiarowych czynników rozwojowych. Autor w kilkunastu podrozdziałach szczegółowo charakteryzuje zagadnienia, niezwykle ważne z punktu widzenia realizacji funkcji socjalnych kopalni jako państwowego zakładu pracy, takie jak: uwarunkowania postępu technicznego, podnoszenie kwalifikacji kadr i zapewnienie bezpieczeństwa pracy, inwestycje kopalni w mieszkania zakładowe, Domy Górnika, ośrodki zdrowia. Ponadto z rozdziału dowiadujemy się na temat akcji społecznych prowadzonych przez Kopalnię – m.in. akcje wczasowo-turystyczne dla pracowników i ich rodzin, wydawanie ciepłych posiłków, działalność Zakładowego Domu Kultury, działalność Orkiestry Dętej i Zespołu Pieśni i Tańca oraz funkcjonowanie klubu sportowego – Concordia i Górnik Knurów. Treść rozdziału jest

niezwykle ważna z punktu widzenia tematu pracy – odnosi się bowiem konkretnie, wraz z przykładami do działalności socjalnej kopalni Knurów, potwierdzając fakt, że kopalnie w tamtym okresie były istotnym podmiotem realizacji polityki społecznej państwa przez zakłady pracy.

Ostatni rozdział 7 ukazuje uwarunkowania polityczne w kontekście działalności Kopalni. Autor uwypukla zagadnienia działalności Komitetu Zakładowego PZPR, Rady Zakładowej, Egzekutywy KZ PZPR. Ponadto szczegółowa analiza dotyczy także prezentacji działalności Związku Zawodowego Górników, Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP), działalności Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu, oraz Zakładowej komórki Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO). Specjalny punkt dotyczy także opisu systemu podnoszenia kwalifikacji działaczy partyjnych i związkowych w ramach Akademii Nauk Społecznych i Politechniki Śląskiej. Rozdział jest ciekawy i wnosi wiele ważnych zagadnień do naszej wiedzy o tamtym okresie.

W Konkluzjach Autor odniósł się do przyjętego celu dysertacji oraz do założonych hipotez i dokonał swoistego podsumowania z wyeksponowaniem uogólnień i głównych ustaleń. W prezentowaniu Wniosków Końcowych zachowana została logika przyczynowo - skutkowa tzn. wnioski wypływają wprost z treści jakie zostały przedstawione w dysertacji i z ustaleń poczynionych w procesie badawczym.

Dysertację kończy krótkie streszczenie w języku angielskim oraz bibliografia składająca się z ponad 120 opracowań naukowych oraz licznych źródeł archiwalnych - głównie protokołów posiedzeń Komitetu Miejskiego PZPR i Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Knurowie. W Aneksie dołączono kwestionariusz wywiadu, którym narzędziem posługiwano się w procesie badawczym, a także zamieszczono wizualizację wybranych dokumentów.

Dokonując oceny dysertacji, to z punktu widzenia metodologii zastosowanej w rozprawie doktorskiej autor posłużył się kilkoma, zróżnicowanymi metodami i technikami badawczymi co pozwoliło mu na dogłębne przeanalizowanie tematu i ukazanie go z różnych perspektyw. Zastosowane metody *desk research* z

wyeksponowaniem analizy literatury przedmiotu, analizy źródeł archiwalnych i aktów normatywnych oraz innych dokumentów w połączeniu z dokonaniem badań empirycznych – ankieta i kwestionariusz wywiadu, przeprowadzonych z byłymi pracownikami Kopalni Knurów, pozwoliło Autorowi na szerokie i kontekstowe, wielowymiarowe ujęcie tematu z ukazaniem licznych transgresji i przenikania się sfer – polityki partyjnej, społecznej, kontekstu polityczno-gospodarczego oraz wpływu propagandy na działalność Kopalni Knurów. W tym sensie dobór metod i technik uznać należy za prawidłowe, gdyż pozwoliło Autorowi na uchwycenie problemu badawczego z różnych perspektyw. Zastosowanie metody jakościowej i biograficznej wzbogaciło treść analizy.

Struktura i układ pracy przyjęte zostały w dysertacji w pewnej konwencji, która zdaniem recenzenta mogłaby wyglądać nieco inaczej, choć zawsze temat układu pracy jest subiektywny. Generalna uwaga jest taka, że nierówna jest struktura poszczególnych rozdziałów, a także że rozdziały 3, 4 i 5 mogłyby zostać ze sobą połączone w jedną większą część dysertacji. Wówczas poszczególne rozdziały byłyby podobnej długości. W przyjętym przez Autora w dysertacji układzie niektóre wątki powtarzają się, dlatego w kontekście potencjalnego skierowania pracy do publikacji należałoby zastanowić się nad ostateczną strukturą pracy. Uwaga ta nie dotyczy jednak treści poszczególnych fragmentów dysertacji, które bronią się merytorycznie.

Sposób narracji i prowadzenia wywodu nie budzi większych zastrzeżeń – wnioskowanie i prezentacja argumentów jest logiczna, spójna, wyważona. Autor dobrze wykorzystuje źródła zastane oraz wyniki swoich badań do prowadzenia wywodu. Forma prezentacji ustaleń z procesu badawczego także nie budzi większych wątpliwości.

Przyjęte cele i hipotezy badawcze zostały zweryfikowane w procesie badawczym. Autor poradził sobie z analizą i syntezą dokonując na końcu pracy pewnych uogólnień i proponując wnioski końcowe.

W kontekście całości pracy nasuwają się pytania dotyczące okresu po 1989 r., gdyż analiza w dysertacji kończy się na roku transformacji ustrojowej co pozostawia

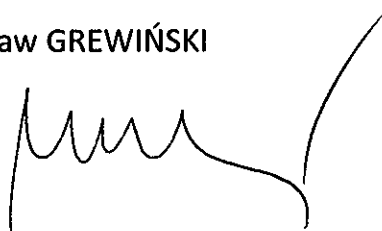
pewien niedosyt. Naturalne wydaje się pytanie jak Autor ocenia okres po 1989 r. w kontekście działalności socjalnej kopalni. Czy przyjęte reformy i zmiany w okresie transformacji sprzyjały czy nie działaniom socjalnym zakładów pracy?

Drugie pytanie dotyczy dzisiejszego kontekstu politycznego w kontekście działalności socjalnej kopalni. Co z punktu widzenia procesu historycznego, który analizował Autor wynika dla teraźniejszości? Jakie rekomendacje można sformułować?

Podsumowując pragnę podkreślić, że generalna ocena dysertacji jest pozytywna. Autor poradził sobie z procesem badawczym i analizą wielowymiarowych czynników oddziałujących na działalność kopalni Knurów. Sposób prezentacji argumentów nie budzi większych zastrzeżeń, choć zdaniem recenzenta nie wykorzystano możliwości analizy problematyki po 1989 r. – po okresie transformacji ustrojowej w Polsce.

Konkludując, uważam, że praca doktorska Pana mgr Arkadiusza Wojdowskiego pt. „Działalność socjalna w warunkach politycznych lat 1945 -1989 – skala lokalna na przykładzie Kopalni „Knurów”, napisana pod kierunkiem prof. Mariana Mitręgi spełnia wymogi stawiane doktoratom. Tym samym recenzent wnioskuje o dopuszczenie Pana mgr Arkadiusza Wojdowskiego do dalszych etapów w procesie promocji na stopień doktora.

(-) Mirosław GREWIŃSKI

WPLYNEŁO
17.09.2017.
Wydział Nauk Społecznych
specjalista
lolo
mgr Magdalena Kosa